

HA LO ND ON ON

AidWatch jelentés

A támogató környezet értékelése: a nemzetközi fejlesztéssel és globális neveléssel foglalkozó magyar civil szervezetek tapasztalatai



Szerző / Udvari Beáta

Szerkesztette / Balogh Réka, Hamvas Bálint, Sebesi Nóra

Szöveggondozó / Józsa-Tóth Annamária

Grafikai terv / Kiss Barnabás

Kiadó / HAND Szövetség

E-mail / info@hand.org.hu

www.hand.org.hu

© 2025 HAND



Az Európai Unió
támogatásával

Jelen kiadvány az Európai Unió finanszírozásával valósult meg az „Együtt egy nyitott, igazságos és fenntartható Európa felé a világban - Negyedik Trió EU Elnökségi Projekt” keretein belül. Tartalma a szerző és a kiadó kizárólagos felelősségét képezi és nem feltétlenül tükrözi az Európai Unió álláspontját.

Az „Együtt egy nyitott, igazságos és fenntartható Európa felé a világban - Negyedik Trió EU Elnökségi Projekt” az Európai Unió társfinanszírozásával valósul meg, a magyar HAND Szövetség; a spanyol La Coordinadora; a belga CNCD-11.11.11 és 11.11.11., mint nemzeti civil szervezeti platformok, valamint a CONCORD, mint európai civil szervezeti szövetség partnerségében, közösen munkálkodva a fenntartható fejlődés és nemzetközi együttműködés területén.



ELŐSZÓ

A HAND Szövetség immár több mint két évtizede kíséri figyelemmel Magyarország nemzetközi fejlesztési együttműködési (NEFE) tevékenységét, amellyel kapcsolatban úgynevezett AidWatch-jelentésekben teszi közzé időről időre az elemzések eredményeit. Célunk, hogy átfogó képet nyújtsunk az éppen aktuális helyzetről, és ajánlásokat fogalmazzunk meg a jövőbeni fejlesztésekhez, hozzájárulva ezzel a globális társadalmi és környezeti kihívások hatékony kezeléséhez. Az elmúlt év során a globális kihívások - a klímaválság, a geopolitikai feszültségek és a humanitárius válságok - tovább mélyültek, rávilágítva a nemzetközi összefogás és szolidaritás fontosságára. A 2024-es év ezen túl is meghatározó időszak volt Magyarország és a HAND számára, hiszen hazánk az Európai Unió Tanácsának elnökségét látta el. Ehhez kapcsolódóan a Szövetség egy uniós támogatású projektet is megvalósított*, amelynek keretében kiemelt figyelmet fordított a civil társadalom szerepének erősítésére és a globális felelősségvállalás előmozdítására. Tagszervezeteinkkel együttműködésben számos rendezvényt és kezdeményezést valósítottunk meg ezen időszak alatt, amelyek célja többek között a nemzetközi fejlesztés és globális nevelés terén aktív civil szervezetek, munkájuk és eredményeik minél szélesebb körben történő megismertetése, a civil szektoron belüli és más szektorokkal való együttműködés, az információ- és tapasztalatcsere elősegítése, valamint a működésüket támogató környezet feltételeinek megteremtése volt.

Az előző, 2024-es AidWatch jelentésben** a civil szervezeteknek nyújtott kormányzati támogatásokra fókuszáltunk, míg 2025-ben a civil szervezetek hatékony működésének keretét adó szakpolitikai, jogszabályi és pénzügyi környezetet vizsgáltuk. Az ideai jelentés elemzi a civil szervezetek működését, finanszírozási forrásait és a jelenlegi szakpolitikai környezetet, illetve ezekhez kapcsolódóan a kihívásokat és nehézségeket. A kutatás során kilenc civil szervezettel készülték mélyinterjúk, amelyek rámutattak, hogy a szervezetek erősen függenek a pályázatoktól, azon belül is a nemzetközi forrásoktól, különösen az EU-s pályázatoktól, és hogy a hazai támogatási rendszer egyrészt lehetőséget teremtett a civil szervezetek számára a nemzetközi fejlesztés területén, másrészt viszont, legalábbis egyelőre, gyakran nem kiszámítható és jelentős adminisztrációs terhet ró a civil szervezetekre. A globális nevelés körébe tartozó tevékenységek esetén a hazai kormányzati forrásokhoz jutást szintén sok, bár más természetű körülmény nehezíti. A társadalmi támogatottság és a magánforrások mozgósítása szintén kihívást jelent a civileknek a nemzetközi fejlesztés és a globális nevelés meglehetősen speciális területein. Ezen a helyzeten az sem segít, hogy egyes kormányzati intézkedések az elmúlt években erősíthették a bizalmatlanságot a civil szervezetekkel szemben. A jelentést a HAND Szövetség által az ideai és a tavalyi kutatási eredmények alapján megfogalmazott ajánlások zárják.

* Negyedik trió EU elnökségi projekt - Együtt egy nyitott, igazságos és fenntartható Európa felé a világban, <https://www.hand.org.hu/portfolio/eu-elnoksegi-projekt-egy-nyitott-igazsagos-es-fenntarthato-europa-fele-a-vilagban/>

** A HAND AidWatch jelentés 2024 innen letölthető: <https://www.hand.org.hu/wp-content/uploads/2024/02/aidw-web.pdf>

Bízunk benne, hogy jelentésünk hasznos információkkal szolgál mind a döntéshozók, mind a szakmai közönség számára. A globális kihívások kezeléséhez elengedhetetlen az összefogás - reméljük, hogy elemzésünk elősegíti a különböző szereplők közötti párbeszédet és együttműködést.

Köszönjük mindazoknak, akik munkájukkal és támogatásukkal hozzájárultak e jelentés elkészítéséhez, különösen az interjúkban részt vevő civil szervezetek munkatársainak, és reméljük, hogy közös erőfeszítéseink révén tovább erősíthetjük Magyarország szerepét a nemzetközi fejlesztési együttműködés terén.

HAND Szövetség

KULCSPONTOK

Az AidWatch ezen jelentése azt vizsgálja, hogy a globális nevelés valamint a nemzetközi fejlesztési együttműködés (NEFE) területén dolgozó magyar civil szervezeteknek milyen tapasztalataik vannak a támogató környezet elemeivel, tehát a munkájukat befolyásoló körülményekkel kapcsolatban. A mélyinterjúk alapján a főbb megállapítások a következők:

1. A finanszírozási források sok esetben kiszámíthatatlanok, és a civil szervezetek **jelentős mértékben függenek a pályázati forrásoktól**, ami a kisebb szervezetek esetén a működésükre is a rányomja a bélyegét. A kiszámíthatatlan, nem rendszeres bevételi forrás miatt korlátozott az állandó alkalmazottak száma, sokan részmunkaidőben dolgoznak a civil szervezeteknél.
2. A civil szervezetek bevételi oldalán a **nemzetközi források a kiemelkedő mértékűek**, ugyanis - a hazai forrásokhoz viszonyított - volumenük miatt ezekkel tudnak nagyobb léptékű projekteket megvalósítani.
3. A nemzetközi projektekben való részvételhez széles **nemzetközi partnerséget, hálózatot** épít ki a legtöbb civil szervezet.
4. A globális nevelés és nemzetközi fejlesztési együttműködés mint beavatkozási terület vagy téma nehezen megfogható a társadalom számára, így a **személyi jövedelemadó 1%-ára kevéssé** tudnak támaszkodni.
5. A **hazai kormányzati támogatások** (pályázati források) több projekt megvalósítását tették lehetővé, ugyanakkor ezek a források **kiszámíthatatlanok, nem egyértelműek a prioritások**, valamint az ilyen forrásokból megvalósított projektek pénzügyi elszámolása **jelentős és nem reális adminisztrációs terhet** ró a civil szervezetekre (összehasonlítva például az EU-s projektek adminisztratív terheivel).
6. A szervezetek körében jellemző vélemény, hogy **egyes kormányzati szereplők attitűdje a civil szervezetekkel szemben nem támogató**, valamint hogy a civilek társadalmi megítélése romlott az elmúlt években.

BEVEZETÉS

A fenntartható fejlődést középpontba helyező Agenda 2030 keretében megfogalmazott Fenntartható fejlődési célok (Sustainable Development Goals, SDG)* megvalósításában, valamint végrehajtásuk ellenőrzésében a civil szervezetek szerepe kiemelkedő. Ugyanakkor e feladat teljesítésének előfeltétele a munkájukat elősegítő, támogató környezet megléte. E nélkül a civil szervezetek nem tudják támogatni a kormányzatok átláthatóságának javítását, a szegénység csökkentését, valamint az emberi jogok érvényesülését.

A civil szervezeteket **támogató környezet finanszírozási pillérét** az AidWatch 2024-es kiadásában kezdtük el körüljárni az OECD statisztikai adataira támaszkodva. A főbb megállapítások közé tartozik, hogy Magyarország az elmúlt öt év során a hivatalos fejlesztési támogatásainak legalább felét bilaterális úton juttatta el a kedvezményezett országoknak. Az így finanszírozott programok, projektek megvalósításába civil szervezeteket is bevontak, azonban ennek mértéke - egyelőre - évenként jelentősen hullámzott. Megállapítottuk azt is, hogy a civil szervezeteknek juttatott források legnagyobb hányada a kormányzati szervek által meghatározott prioritásokon alapuló programok megvalósítására jut. A magyar kormányzat leginkább a Külgazdasági és Külügyminisztérium (KKM), valamint a Miniszterelnökség által finanszírozott programokba, projektekbe von be civil szervezeteket a Hungary Helps program keretében, amelynek végrehajtásáért a Hungary Helps Ügynökség felel. Az Ügynökség nyitott a civil szervezetek felé, azonban 2024 előtt jellemzően nyílt pályázati felhívások nélkül nyújtott adományjellegű támogatásokat civilek számára, amiktől a támogatási rendszer kevésbé volt átlátható és kiszámítható.

Ebben a jelentésben **a támogató környezetet tovább vizsgáljuk, és a finanszírozás mellett a szakpolitikai környezetet is elemezzük.** A támogató környezet meglétét a magyarországi székhellyel rendelkező, globális neveléssel foglalkozó és/vagy nemzetközi fejlesztési együttműködésben részt vevő civil szervezetek tapasztalataira építve vizsgáljuk. A civil szervezetek tapasztalatait egyéni mélyinterjúk keretében ismertük meg. A kvalitatív kutatási eredményekkel árnyalni tudjuk a 2024-es AidWatch jelentést.

A jelentés első részében a támogató környezet elemeit, annak kialakulását nehezítő tényezőit mutatjuk be. A jelentés második részében a támogató környezetet vizsgáló, kilenc civil szervezettel készített mélyinterjúk eredményeit ismertetjük, végül pedig a HAND Szövetség ajánlásai olvashatók.

* Lásd <https://sdgs.un.org/goals> és <https://ensz.kormany.hu/download/7/06/22000/Vil%C3%A1gunk%20%C3%A-Italak%C3%AD%C3%A1sa%20Fenntarthat%C3%B3%20Fejle%C5%91d%C3%A9si%20Keretrendszer%202030.pdf>

1. A CIVIL SZERVEZETEK TÁMOGATÓ KÖRNYEZETE

A civil szervezetek fejlesztési hatékonysága és a támogató környezet megléte alapvető (elő)feltételei annak, hogy ezek a szervezetek a Fenntartható fejlődési célok megvalósításához hozzájáruljanak, valamint ellenőrző szerepet töltsenek be azok végrehajtásában. A támogató környezet nélkül ugyanis a civil szervezetek nem tudnak hatékonyan hozzájárulni a kormányzatok átláthatóságának javításához, a szegénység csökkentéséhez, valamint az emberi jogok érvényesüléséhez (Community of Democracies 2017).

A **támogató környezet** (*enabling environment*) alatt azokat a **politikai, jogi és intézményi feltételek összességét** értjük, amelyek lehetővé teszik a civil szervezetek hatékony működését és aktív részvételét a társadalmi és fejlesztési folyamatokban (1. ábra). E feltételek tartalmazzák a **megfelelő jogszabályi kereteket, a finanszírozási lehetőségeket, a politikai támogatást** (például rendszeres párbeszéd a kormányzat és a civil szervezetek között), **valamint a társadalmi elfogadottságot**. A támogató környezet megléte biztosítja és elősegíti a civil szervezetek függetlenségét és működésük fenntarthatóságát (Community of Democracies 2017; OECD 2024; TaskTeam 2019).

1. ábra A támogató környezet elemei

POLITIKAI, JOGI, INTÉZMÉNYI FELTÉTELEK



jogszabályi
keretek



finanszírozási
lehetőségek



politikai
támogatás



társadalmi
elfogadottság

Forrás: saját szerkesztés

A támogató környezet kialakítását, fenntartását és fejlődését számos tényező befolyásolja (European Civic Forum 2019; Hivos 2023; Meja 2011; OECD 2024):

1. **Jogi korlátok:** Sok országban a jogszabályok korlátozzák a civil szervezetek működését, például szigorú regisztrációs eljárásokkal, adóteherrel, vagy a külföldi finanszírozás korlátozásával és/vagy felügyeletével.
2. **Finanszírozás hiánya:** A civil szervezetek sokszor nem jutnak elegendő anyagi forráshoz, amely fenntartható működésükhöz lenne szükséges.
3. **Politikai akarat hiánya:** A kormányok gyakran nem látják a civil társadalom hozzáadott értékét, vagy szándékosan akadályozzák a civilek tevékenységét.
4. **Társadalmi bizalmatlanság:** A civil szervezetekről kialakult negatív kép vagy a velük szemben érzett bizalmatlanság csökkentheti azok támogatását. A társadalmi bizalmatlanság akár a fenti pontok következményeként is kialakulhat.

Az Európai Unió elkötelezett a civil szervezetek támogató környezetének javítása mellett. Az EU számos stratégiát és programot indított ennek érdekében, például:

- **EU-SEE program*:** Az EU System for an Enabling Environment for Civil Society az EU által támogatott nagyszabású program, hiszen 86 ország civil szervezeteit hozza össze, amely a civil szervezetek kapacitásának növelését, a jogi környezet javítását és a nemzetközi párbeszéd erősítését célozza (Hivos 2023).
- **Partnerségépítési projektek:** Az EU segíti a kormányokat és a civil szervezeteket a párbeszéd kialakításában és a közös megoldások kidolgozásában (European Civic Forum 2019).
- **Finanszírozási lehetőségek:** Különböző pályázati lehetőségeket biztosít a civil szervezetek számára azok független és fenntartható működése érdekében (OECD 2024).

A szakirodalom és a gyakorlati példák alapján az alábbi lépések javasoltak a támogató környezet fejlesztésére:

1. **Jogszabályi reformok:** A civil szervezeteket korlátozó törvények felülvizsgálata és módosítása. Meja (2011) jelentése rávilágít arra, hogy a rugalmasabb regisztrációs szabályok és az adókedvezmények jelentős pozitív hatással bírnak a civil szervezetek működésének fenntarthatóságára.
2. **Fenntartható finanszírozási modellek kialakítása:** Stabil és sokrétű finanszírozási lehetőségek biztosítása. Az OECD DAC ajánlása szerint a kormányoknak és donoroknak növelniük kell a hosszú távú, rugalmas támogatások arányát (OECD, 2024).

* <https://epd.eu/what-we-do/policy/eu-see-eu-system-for-an-enabling-environment-for-civil-society/>

3. **Tudatosságnövelés:** A civil társadalom szerepének és jelentőségének népszerűsítése a társadalomban, lásd például a Helvetas által indított kampányokat, amelyek a civil szervezetek pozitív társadalmi hatását hangsúlyozzák (Steimann, 2023).
4. **Nemzetközi együttműködés erősítése:** A jó gyakorlatok megosztása és az összehangolt tevékenységek megvalósítása. Az EU-SEE kezdeményezés jó példa, hiszen elősegíti a regionális együttműködést és a civil társadalom szerepének erősítését több országban.

Összességében a civil szervezetek számára létfontosságú az olyan támogató környezet megléte, amely lehetővé teszi számukra, hogy hatékonyan hozzájáruljanak a fejlesztési célok eléréséhez és a társadalmi változások aktív szereplői legyenek. Ezt figyelembe véve térképeztük fel a globális nevelés és a nemzetközi fejlesztési együttműködés területén dolgozó hazai civil szervezetek tapasztalatait.

2. MÓDSZERTANI HÁTTÉR

2024. december és 2025. január hónapokban olyan - a foglalkoztatottak száma alapján - kis, közepes és nagy méretű civil szervezetekkel terveztünk mélyinterjút megvalósítani, amelyek a globális nevelés és/vagy a nemzetközi fejlesztési együttműködés területén dolgoznak. Az interjúalanyok kiválasztása során további szempont volt, hogy a HAND Szövetség tagjai mellett a Szövetségen kívüli civil szervezeteket is megkeressünk, ezzel is megvizsgálva azt, hogy a támogató környezet meglétét másként tapasztalják-e a tagszervezetek és a nem tag szervezetek. Feltételeinknek tíz civil szervezet felelt meg, közülük kilenc szervezettel folytattunk le egyéni mélyinterjút. Az interjúban részt vevő szervezetek az alábbiak voltak: ADRA Alapítvány, Afrikáért Alapítvány, Anthropolis Egyesület, Cromo Alapítvány, Jane Goodall Intézet, Közel Afrikához Alapítvány, Magyar Ökumenikus Segélyszervezet, Magyar Természetvédők Szövetsége és Taita Alapítvány. A szervezeteket név szerint a későbbiekben már nem említjük.

Az interjúban részt vevő civil szervezeteket a foglalkoztatottak létszáma és a HAND-tagság alapján az 1. táblázat rendszerezi. Az interjúban öt HAND-tag és négy nem HAND-tag vett részt, valamint a foglalkoztatotti létszám alapján négy kis, három közepes és két nagy szervezet. A táblázat alapján kiegyensúlyozott volt a részt vevő civil szervezetek összetétele. Az alapos feltérképezés után kiválasztott civil szervezetek mindegyike budapesti székhelyű volt, ami jól mutatja azt, hogy a nemzetközi fejlesztési együttműködéssel, globális neveléssel foglalkozó szervezetek nagyobb része a fővárosban tevékenykedik.

1. táblázat Az interjú alanyai (civil szervezetek száma, db)

	HAND Szövetség tagja	Nem tagja a HAND Szövetségnek	Összesen
Kis civil szervezet (1-5 foglalkoztatott)	2	2	4
Közepes civil szervezet (6-10 foglalkoztatott)	2	1	3
Nagy civil szervezet (11-nél több foglalkoztatott)	1	1	2
Összesen	5	4	9

Forrás: saját szerkesztés

A mélyinterjú a támogató környezet jellemzőit figyelembe véve épült fel. A mélyinterjú során az alábbi témákat érintettük:

- **Működés:** fő tevékenység, foglalkoztatottak száma; a nemzetközi fejlesztési együttműködés és a globális nevelés megjelenése a tevékenységek között (régió, szektorok, jövőbeli tervek); partnerség hazai és nemzetközi szervezetekkel (ennek oka, valamint a további együttműködés előtt álló akadályozó tényezők; külföldi szervezettől „ellessett” jó gyakorlat).
- **Finanszírozás:** bevételi források és azok megoszlása (kormányzati, EU-s támogatások, szolgáltatási díj, tagdíj); a nemzetközi fejlesztési együttműködés és a globális neveléssel kapcsolatos tevékenységek finanszírozási forrásai; konkrét uniós programokban, pályázatokban való részvétel; kiadásainak hány %-át fordítják globális nevelésre és nemzetközi fejlesztési együttműködésre; jó gyakorlatok / nehézségek a finanszírozást tekintve jogszabályi, szakpolitikai vonatkozásban.
- **Egyéb környezeti kérdések:** a magyar jogszabályi, szakpolitikai, finanszírozási környezet értékelése a civil szervezet munkája szempontjából; az új Hungary Helps-törvény és a kormányzati struktúra, a Hungary Helps Ügynökség értékelése.

A mélyinterjú témaköreit a segítő kérdésekkel az interjú előtt 1-1,5 héttel megkapták az interjúalanyok. Egy-egy mélyinterjú 60-80 perc hosszú volt. Az összes interjú online zajlott, azokról felvétel nem készült, az interjúkészítő jegyzetelt az interjú közben. Egy szervezet írásban előzetesen megküldte a kérdésekre adott válaszát. Ezt szintén felhasználjuk az elemzéshez.

3. A TÁMOGATÓ KÖRNYEZETTEL KAPCSOLATOS TAPASZTALATOK (AZ INTERJÚK EREDMÉNYEI)

Az interjúk eredményeit összesítve, anonim módon közöljük. Az eredmények elemzése az interjúk témakörei, azaz a támogató környezet elemei (működés, finanszírozás, civil szervezetek környezete) szerint történik.

3.1. Működés

A megkérdezett civil szervezetek tevékenységi köre változatos képet mutat (2. táblázat). Három szervezet kizárólag a globális nevelésre fókuszál, két szervezet kifejezetten a nemzetközi fejlesztési együttműködés területén aktív, míg négy civil szervezet mindkét területen. Utóbbi szervezetek esetében a nemzetközi fejlesztési együttműködés terén végzett tevékenységük a jelentősebb (finanszírozási forrásaik nagyobb részét lekötik), és a globális nevelés (szemléletformálás) másodlagos tevékenységük. Ez az állítás független a civil szervezet méretétől.

2. táblázat Az interjúalanyok tevékenységi körei (civil szervezetek száma, db)

Méret	globális nevelés	NEFE	mindkettő	Összesen
kicsi (1-5 foglalkoztatott)	1		3	4
közepes (6-10 foglalkoztatott)	1	1	1	3
nagy (11-nél több foglalkoztatott)	1	1		2
Összesen	3	2	4	9

Forrás: saját szerkesztés

Az interjúalanyok főként az oktatás, a szegénység csökkentése/megelőzése és a fenntarthatóság területén dolgoznak. A nemzetközi fejlesztési együttműködéssel foglalkozó civil szervezetek oktatási területen történő tevékenysége is azt jelenti, hogy a célországban támogatják a célcsoport oktatáshoz való hozzáférését (pl. ösztöndíjakkal, tandíjtámogatásokkal).

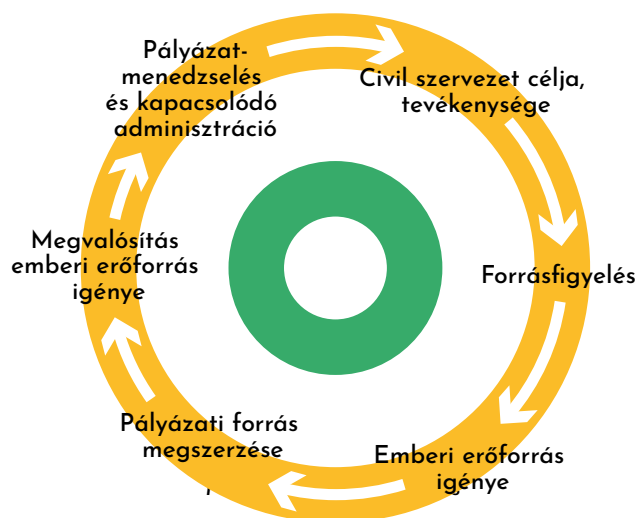
3. táblázat Az interjúban részt vevő civil szervezetek fő szektorai (civil szervezetek száma, db)

Méret	fenntarthatóság	oktatás	szegénység	szegénység, fenntarthatóság	Összesen
kicsi (1-5 foglalkoztatott)	1	3			4
közepes (6-10 foglalkoztatott)		2		1	3
nagy (11-nél több foglalkoztatott)	1		1		2
Összesen	2	5	1	1	9

Forrás: saját szerkesztés

Az interjúalanyok közül többen hangsúlyozták azt, hogy az alaptevékenységükből nehezen vagy egyáltalán nem tudják kitermelni a kollégák bérét. Ennek következtében **működésük erősen függ az elérhető pályázatoktól**. Ez néhány esetben jelentős mértékben befolyásolja a civil szervezet működési területének fókuszát is: **olyan jellegű tevékenységeket valósítanak meg, amelyekre pályázati forrás érhető el**. A pályázati forrásoktól való függést a működésüket jelentősen nehezítő körülményként élik meg (2. ábra). Annak érdekében, hogy a civil szervezet a céljait és az ahhoz kapcsolódó tevékenységeket megvalósítsa, külső forrásra (általában pályázaton keresztül) van szüksége. E források elérhetőségét valamely kollégának folyamatosan figyelnie kell, ami a tevékenységek megvalósításától von el emberi erőforrást. A pályázati forrás megszerzése után a tevékenységek megvalósításához további szakértők bevonására van szükség, valamint a pályázati menedzselés és adminisztráció is leköt kapacitásokat. Mindez pedig azt eredményezi, hogy a civil szervezet alacsonyabb szinten tudja tevékenységeit megvalósítani, céljait elérni.

2. ábra Pályázatoktól való függés körforgása



E körforgás következtében **az interjúban részt vevő civil szervezetek többségében csak rész-munkaidőben dolgoznak a kollégák (akár főállásuk mellett), és nehéznek találják a kollégák megtartását.** Egy interjúalany kiemelte, hogy az általa képviselt civil szervezet akkor tudott jelentősen fejlődni, amikor az ügyvezetőjük teljes állásban a civil szervezet ügyeivel foglalkozott. Egy másik interjúalany részletezte, hogy a pályázatoktól való függőséget a szolgáltatási bevételek növelésével lehetne csökkenteni, viszont az egyre intenzívebb verseny miatt kihívás a vállalati CSR-tevékenységekhez kapcsolódni.

Az interjúalanyok azt is hangsúlyozták, hogy több **önkéntessel** dolgoznak együtt, és több civil szervezet komoly kiválasztási, képzési folyamat során választja ki önkénteseit. Ugyanakkor többen változást látnak az önkéntesek elköteleződésében: több interjúalany is kiemelte azt, hogy az önkéntesek között is nagy a fluktuáció, és fél-, egy év után otthagyják a civil szervezetet, de külföldi kiküldetésre is egyre rövidebb időt tudnak fordítani.

A válaszadó civil szervezetek törekednek **az együttműködő partnerek diverzifikálására.** Még a globális nevelést középpontba helyező civil szervezetek is jelentős nemzetközi kapcsolati hálót építettek ki, közösen adnak be nemzetközi pályázatokat és valósítanak meg nemzetközi projekteket (beleértve a szakértői és ifjúsági mobilitást is). Az Európai Unió tagállamai mellett nyitnak nem EU-s országok felé is (pl. Marokkó, Izrael, ázsiai országok, közép- és dél-amerikai országok). A nemzetközi fejlesztési együttműködéssel foglalkozó szervezetek esetén determinált az, hogy fő tevékenységük célországában tevékenykednek. A legtöbb szervezet esetén a sikeres tevékenységük eredményeként új partnerországokra is kiterjeszthetik a munkájukat, azonban vannak olyan szervezetek, amelyek stratégiában rögzítik azt, hogy mely területekre fókuszálnak, és más országokban nem fognak tevékenykedni. A diverzifikálás azonban nemcsak a területi fókuszra vonatkozik, hanem a szektorra is: önkormányzatok mellett más civil szervezetekkel, valamint vállalatokkal is együttműködnek, és vannak olyan szervezetek, amelyek nemzetközi hálózatokban is aktívan részt vesznek.

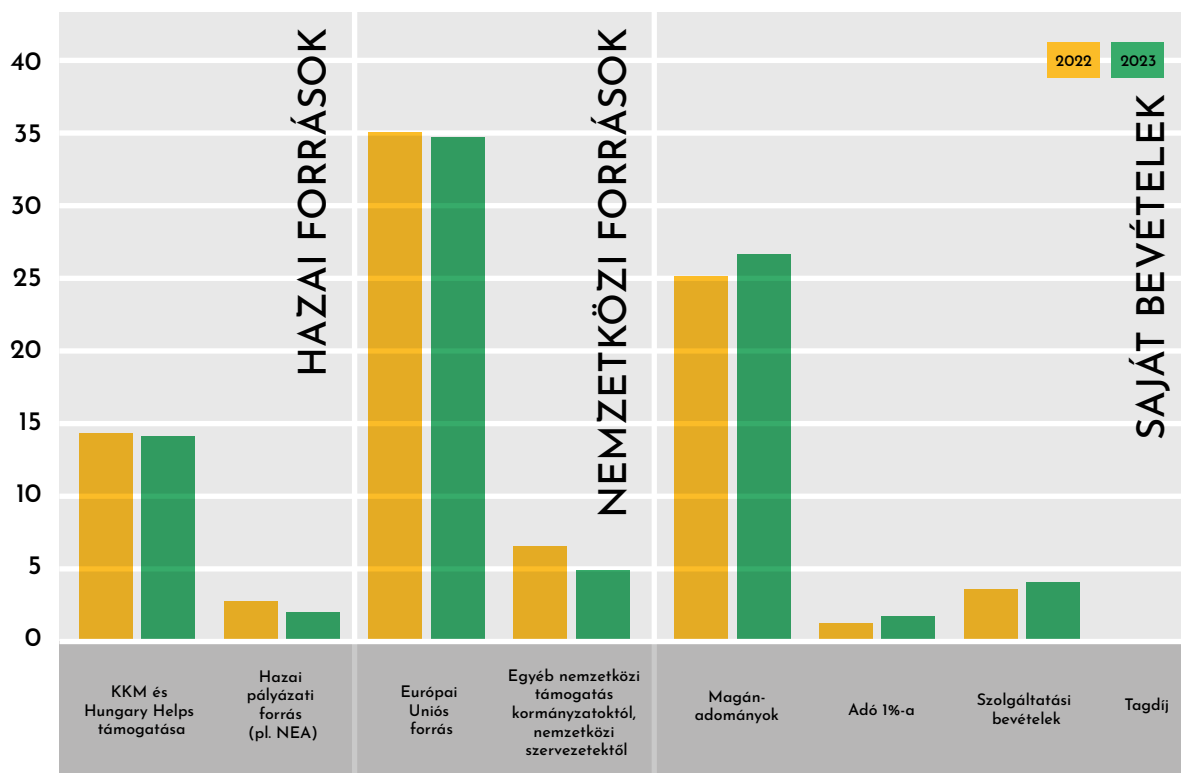
3.2. Finanszírozás

Az interjú nagyobb hányadát a civil szervezetek finanszírozási forrásai, projektjei tették ki. Az interjúalanyok nyilatkoztak a bevételi forrásaik megoszlásáról a 2022-es és 2023-as üzleti évre vonatkozóan. Ezt a megoszlást bemutatjuk minden interjúalanyra vonatkozóan (3. ábra), valamint a nagy szervezetek lehetséges torzító hatásait kivéve a kis és közepes civil szervezetekre szűkítve is (4. ábra).

Mind a kilenc szervezetre vonatkozó átlagok alapján kitűnik, hogy a **nemzetközi források dominálnak** a vizsgált civil szervezetek finanszírozási struktúrájában, és a nemzetközi forrásokat is elsődlegesen az EU-s források adják (3. ábra). A kilenc szervezet vonatkozásában a nemzetközi források (EU-s és egyéb nemzetközi források) átlagosan a teljes bevételük közel 50%-át teszik ki mindkét évben. Két szervezet jelölte azt, hogy nem részesülnek EU-s és egyéb nemzetközi forrásokból, ugyanis ők magánadományokból tudják fedezni tevékenységüket. Három szervezet tér el jelentősen az átlagtól: az egyik szervezet esetén mindkét évben 10% körül mozgott a nemzetközi

források aránya (2022: 9,5%, 2023: 13,7%), míg két olyan szervezet van, amelyek esetén 90%-ot tesz ki a nemzetközi források aránya. A második legnagyobb bevételi forrásnak a **saját bevételek** számítanak: mindkét évben a teljes bevétel 30%-a származott ebből. A saját bevételek között a magánadományok messze kiemelkednek a szolgáltatási bevételekkel és az adó 1%-ával szemben (átlagosan a teljes bevétel egynegyedét is elérik), olyannyira, hogy a magánadományok adják a saját bevételek legalább 80%-át hét szervezet esetén, kettő esetén pedig legalább az 50%-át. A saját bevételi források legkisebb hányadát a személyi jövedelemadóból felajánlott 1%-ok teszik ki: a teljes bevétel átlagosan 3-4%-a a két vizsgált évben, azonban szervezetenként 1% és 20% között mozognak az értékek, 3 szervezet pedig azt jelezte, hogy nincs ilyen bevételi forrásuk. Több interjúalany is megjegyezte azt, hogy az adó 1%-ból származó bevétel annak köszönhetően is alacsony, hogy a globális nevelés és a nemzetközi fejlesztési együttműködés témája nem megfogható a társadalom tagjai számára, így nehéz „versenyezni” a beteg gyerekekért, a gazdátlan állatok megmentéséért küzdő szervezetekkel. A tagdíjakból származó bevételek a szervezeti forma miatt elhanyagolható mértékűek. A **hazai kormányzati források** (átlagosan a teljes bevétel 16-20%-a) között egyértelműen a Külgazdasági és Külügyminisztérium és a Hungary Helps Ügynökség (HHÜ) forrásai dominálnak: négy szervezet jelezte, hogy részesült ilyen forrásban (öt szervezet pedig nem). Az egyéb hazai pályázatokból (pl. NEA) öt szervezet jutott bevételhez, ebből három olyan, amelyik a KKM és HHÜ forrásaiból nem részesültek. Összességében kitűnik, hogy a **különböző (hazai és nemzetközi) pályázati úton elérhető források adják a civil szervezetek legnagyobb bevételi forrását.**

3. ábra A bevételi források átlagos megoszlása forrástípusonként (teljes bevétel %-a) - minden interjúalany

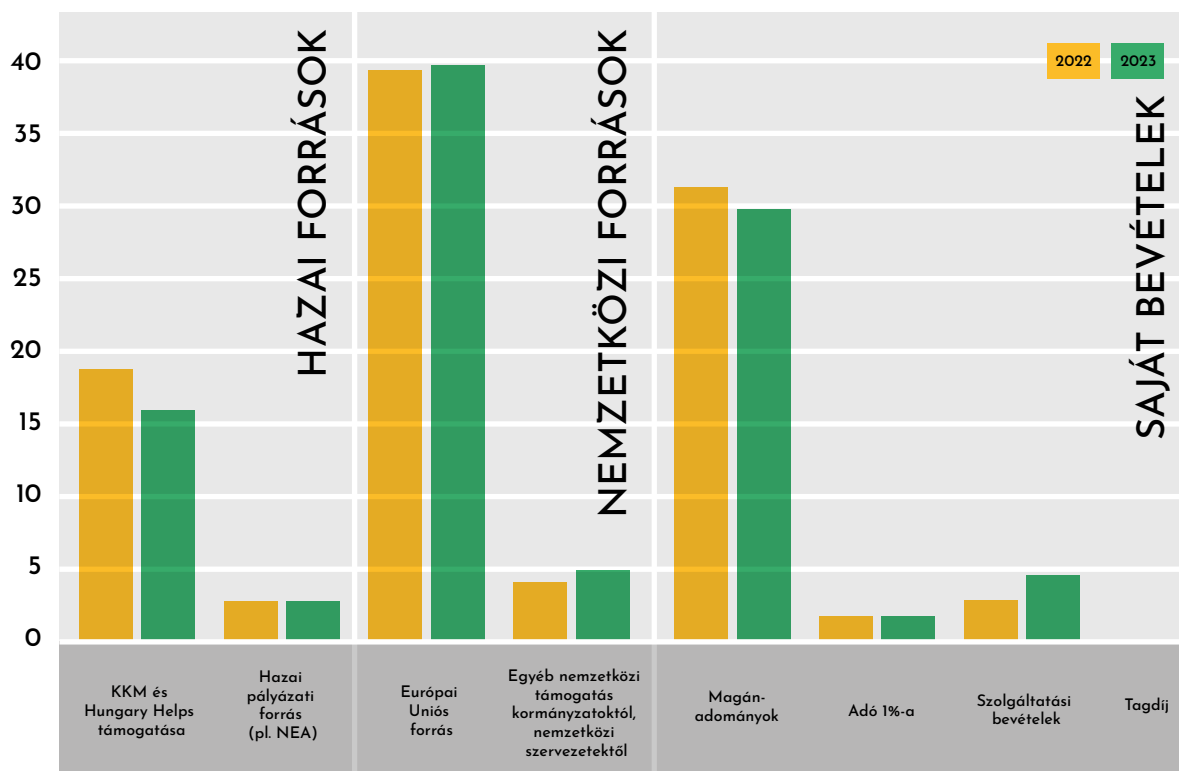


Megjegyzés: az ábra a 9 interjúalany által megadott számokra épül.
A 2023-as adatok 8 civil szervezetre vonatkoznak.

Forrás: saját szerkesztés

A finanszírozási források megoszlását érdemes **a mintában lévő két nagy civil szervezet kivételével** is megvizsgálni (4. ábra). Az arányok nem változnak jelentős mértékben. A kis és közepes szervezetek esetén is a bevételi források legnagyobb hányadát (42-44%) **a nemzetközi források** teszik ki, amelyek között az EU-s források dominálnak (teljes bevétel 38-39%-a). Két szervezet jelezte azt, hogy nem részesül nemzetközi forrásból, egy szervezet esetén pedig 9,5-13,7% volt ennek aránya. Ez azt is mutatja, hogy a kis szervezetek döntő hányadában az EU-s forrásoknak jelentős szerepük van. Az EU-s forrásokhoz önerőre is szükség van. Egy interjúalany kiemelte, hogy bár elérhetőek az EU-s pályázati forrásokhoz önerő-támogatások (a Miniszterelnökség és a Nemzeti Kulturális Alap által biztosított támogatásokat emelték ki), azonban ezekre is pályázni kell, ami tovább növeli a pénzügyi bizonytalanságot. A **saját bevételek** összes forráson belüli aránya mindkét évben 36% volt a hét szervezet esetében, és átlagosan a magánadományok játszották a legnagyobb szerepet. A **hazai pályázati források** ezen szervezetek esetében az összes bevétel körülbelül egyötödét adták mindkét vizsgált évben, arányaiban nézve a KKM és a HHÜ támogatásai emelkednek ki, ami abból a szempontból nem meglepő, hogy ezek nagyobb volumenű projektek megvalósítását teszik lehetővé, mint például a Nemzeti Együttműködési Alap (NEA) által biztosított források vagy az Agrárminisztérium pályázatai.

4. ábra A bevételi források átlagos megoszlása forrástípusonként (teljes bevétel %-a)
- a kis és közepes civil szervezetekre szűkítve



Megjegyzés: az ábra 7 interjúalany által megadott számokra épül.

Forrás: saját szerkesztés

A finanszírozási struktúra megfelelően támasztja alá az interjúalanyok azon törekvését, hogy minél szélesebb kapcsolati hálót építsenek ki, és a nemzetközi partnerekkel nemzetközi projektekben tudjanak részt venni. A források megoszlását tekintve ezt sikerrel is teszik. Az interjúalanyok az alábbi programokat emelték ki EU-s forrásokként:

- DEAR (Development Education and Awareness Raising) program
- Erasmus+ KA1, KA2, KA3 programja
- CERV (Citizens Equality Rights and Values) program
- INTERREG program
- Nemzetközi Visegrádi Alap programjai
- Horizont Európa program
- LIFE program
- European Solidarity Corps

Több interjúalany kiemelte, hogy a hazai pályázati források, amelyek például a Nemzeti Együttműködési Alapból érthetők el, kisebb volumenű projektek megvalósítására alkalmasak, így azokból leginkább a kis civil szervezetek tudnak profitálni. Emiatt és a függetlenségük megőrzése miatt néhány interjúalany rögzítette is, hogy nem terveznek NEA-támogatásokra pályázni, inkább az EU-s pályázatok felé fordulnak. Több interjúalany megjegyezte, hogy a hazai források ad hoc jellegűek, különösen a nemzetközi fejlesztési együttműködés területén.

A finanszírozási kérdések taglalásánál több szervezet kiemelte, hogy sikerült **vállalati kapcsolatot** is kialakítaniuk, és ezek a cégek támogatták a nagyobb ívű projektjeiket. Volt olyan interjúalany is, aki hangsúlyozta, hogy a vállalati kapcsolatok kiépítéséhez is szakértelem és idő kell (valamint támogató kormányzati környezet), amire jelenleg nincs kapacitásuk.

A finanszírozás kapcsán többen kiemelték a magyar **adminisztráció nehézségeit**, túlzó elvárásait. Példaként említették, hogy a napidíjak elszámolása esetén Magyarországon különféle kapcsolódó számlákat kell benyújtani, míg a külföldi partnerek ezt automatikusan - számla bemutatása nélkül - megkapják. A (hazai és nemzetközi) pályázati források további hátrányaként emelték ki azt, hogy a működési költségek nem vagy csak korlátozottan fedezhetők belőle.

3.3. Civil szervezetek környezete

Az interjúalanyok úgy nyilatkoztak, hogy a finanszírozási források kiszámíthatatlansága (a pályázatoktól való függés), valamint a környezet folyamatos változása nemcsak a globális nevelés és nemzetközi fejlesztési együttműködés területén dolgozó civilek tevékenységét nehezíti meg, de a civil szervezetek helyzetét általában is. Ez több oldalról is megjelenik:

- a globális nevelés és a nemzetközi fejlesztési együttműködés területén dolgozó civil szervezetek által képviselt témák nem prioritások kormányzati szinten;
- a globális nevelés nincs a kormányzat központi témái között és nincs felelős szervezeti egysége (széttagolódik a különböző minisztériumok között, valamint folyamatosan cserélődnek a minisztériumi kollégák, ami miatt nehéz érdemi és folyamatos párbeszédet kialakítani, fenntartani);
- a nemzetközi fejlesztési együttműködés nincs a kormányzat központi témái között; a meglévő NEFE-stratégia nem eléggé strukturált és nem hosszú távú; a nemzetközi fejlesztés is inkább gazdasági központúvá vált;
- nagyon nehéz bejutni állami intézményekbe (például iskolákba) és ott programokat megvalósítani;
- nehéz a kormányzati forrásokhoz hozzáférni;
- a nemzetközi projektek megvalósítása önrész meglétét igényli, de ez sok civil szervezetnél korlátozott - jó lenne erre több lehetőséget biztosítani;
- hiányoznak azok a szakdiplomaták, akik a nemzetközi fórumokon lobbizási tevékenységet tudnának folytatni, a magyar civil szervezetek érdekeit is előtérbe helyezve;
- az interjúalanyok közül többen is úgy érzik, hogy a kormányzat egyes szereplőinek attitűdje a civil szervezetekkel szemben nem támogató;
- valamint úgy érzékelik, hogy általában a civil szervezetek társadalmi megítélése romlott az elmúlt években.*

A fentiek alapján a szervezetek összességében úgy ítélik meg, hogy a támogató környezet számos eleme nem érvényesül a hazai kontextusban, és többen is úgy érzik, hogy a társadalom sem igazán támogatja a civilek létét és munkáját. Ahogy többen is megfogalmazták, nehéz Magyarországon civil szervezetnek lenni.

* Itt érdekes, hogy ezzel szemben a Political Capital 2021-es és 2023-as felmérése inkább a civil szervezetek társadalmi elfogadottságának javulását mutatja. Ld. https://politicalcapital.hu/hirek.php?article_read=1&article_id=2919 és https://politicalcapital.hu/hireink.php?article_id=3286

Egy interjúalany kiemelte azt, hogy a 2000-es évek elején Magyarországon a nemzetközi fejlesztési együttműködés kevésbé volt ismert, így leginkább a társadalmi kezdeményezések domináltak az Afrikát támogatni kívánó csoportokban. Emellett a Külügyminisztérium rendszeres pályázati kiírások keretében biztosított forrást a civil szervezetek számára, mind fejlesztési, mind szemléletformálási projektekhez. Azonban utoljára 2014-ben írtak ki civileknek NEFE tevékenységre vonatkozó pályázatot, szemléletformálásra pedig 2015-ben. Így jelentős előrelépés volt, hogy 2019. januárjában létrejött a Hungary Helps Ügynökség, amely a magyar kormány humanitárius segítségnyújtásának szervezése mellett támogatja a kormány nemzetközi fejlesztéspolitikai céljainak elérését is. Az Ügynökség támogatáskezeléssel és forrásbevonással is foglalkozik.* A Hungary Helps támogatásával valósult meg több civil szervezet afrikai projektje, és alapozták meg a kinti munkájukat. A korábbi években egyedi kérelmek alapján, kizárólag adományformában kapták a támogatásokat a szervezetek, amihez nem kapcsolódtak részletes pénzügyi és adminisztratív előírások, így a szakmai megvalósításon volt a hangsúly. 2023 óta adományozási szerződés helyett támogatási szerződést köt az Ügynökség, mely nagyon komoly adminisztratív és pénzügyi elvárásokat támaszt a végrehajtók felé, ami jelentős többletterhet jelent a projektek végrehajtásában. 2024-től kezdődően mind pályázati úton, mind egyedi támogatási kérelmek jóváhagyása útján is rendelkezésre bocsát forrásokat az Ügynökség, melyekre vonatkozóan támogatási szerződéseket köt a kedvezményezettekkel.

Az interjúalanyok eltérő tapasztalatokkal rendelkeznek a Hungary Helps programjaival, pályázataival kapcsolatban. Egy interjúalany hangsúlyozta, hogy a HHÜ tevékenysége pozitív, és sikerült megfelelő kapcsolatot kialakítani az Ügynökséggel. Ugyanakkor az Ügynökség létrehozásával kapcsolatban több interjúalany hiányolta a civil szervezetekkel való konzultációt. A HHÜ működése kapcsán többen kiemelték, hogy a HHÜ pályázati tevékenysége, prioritásai nem átláthatóak: nem tudják, hogy ki és miért (nem) részesül a pályázati forrásban. Több interjúalany részletezte, hogy már támogatott projekt esetén mégsem kapták meg az elnyert forrást, valamint hogy a pályázati adminisztráció pénzügyi szemléletű a tevékenységi fókusz helyett, ami komoly terhet ró az elszámolás adminisztrációja során a szervezetekre, a keretek pedig elavultak és nem alkalmazkodnak a szakterület sajátosságaihoz. Már a támogatási szerződés aláírása során is többkörös és nem reális adminisztrációs követelmények vannak, amelyek jelentős erőforrásokat kötnek le a civil szervezeteknél. A pályázatokban ugyanakkor az adminisztratív feladatokat végző projektmenedzser fizetésére csak csekély összeg áll rendelkezésre.

* A Hungary Helps Programot a 292/2024. (X. 9.) kormányrendelet szabályozza. A korábbi rendelet: 244/2017. (VIII. 28.) Korm. rendelet a Hungary Helps Programról.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

A civil szervezetek fenntartható működéséhez, a társadalmi feladataik ellátásához elengedhetetlen a megfelelő támogató környezet megléte, amely elősegíti a civil szervezetek társadalmi elfogadását is. A támogató környezet a politikai, jogi és intézményi feltételeket takarja, amelyek között megjelennek a jogszabályi keretek, a finanszírozási lehetőségek, a politikai támogatás és a társadalmi elfogadottság.

A globális nevelés és a nemzetközi fejlesztési együttműködés területén dolgozó civil szervezetek körében vizsgáltuk a támogató környezet elemeit. A finanszírozási pillért illetően a civil szervezetek erősen külföldi forrásokra utaltak, nemzetközi pályázati tevékenységet végeznek: egyéb finanszírozási forrás hiánya, a hazai források, pályázatok kiszámíthatatlansága miatt ezekre a forrásokra támaszkodnak. A folyamatos pályázási kényszer erőforrásokat köt le, és mivel ezekből csak időszakilag tudják a béreket fedezni, több szervezetben csak részmunkaidőben dolgoznak a kollégák, ami magasabb fluktuációt is eredményez.

A kormányzat támogatásának hiánya több területen is megjelenik. A kormányzat a nemzetközi fejlesztési együttműködés területén rövid távú, gazdasági központú célokkal rendelkezik, és a globális nevelés területén a célok teljességgel hiányoznak. Nem átlátható a pályázati rendszer, a pályázatok elszámolása jelentős (és nem feltétlenül reális) adminisztrációs terhet ró a civil szervezetekre, a civil szervezetek társadalmi támogatottsága nem egyértelmű. A jövőben a kormányzat és a civil szervezetek közötti párbeszédet mindenképpen erősíteni kell.

5. A HAND SZÖVETSÉG AJÁNLÁSAI

A HAND Szövetség a következő ajánlásokat fogalmazza meg a támogató környezet fejlesztése érdekében:

- A kormányzat a civil szervezetekkel együttműködésben és egyéb érintettekkel konzultálva alakítson ki - akár a megújítás alatt álló NEFE-stratégia részeként - egy, a **civil szervezetek bevonására, kapacitásfejlesztésére és nemzetközi fellépésük elősegítésére vonatkozó stratégiát.**
- Egy valóban a civil szervezetek szükségleteit figyelembe vevő stratégia kidolgozásához elengedhetetlen a **civil szervezetek igényeinek, az általuk preferált szektoroknak és földrajzi régióknak a felmérése.**
- A stratégiával összhangban a kormányzat vázolja fel egy, a hazai és a partnerország-beli civil szervezetek számára is **kiszámítható támogatási koncepciót.** A hosszú távú, kiszámítható pénzügyi források elérhetővé tétele a civil szervezetek számára, amely stratégiai célok megvalósítását teszi lehetővé, biztosítja a folytonosságot, tervezhetőséget, és ezáltal a magas szakmai színvonalat.
- A politikai támogatás, együttműködés, partnerség, ezáltal pedig a társadalmi elfogadás érdekében a civil szervezetekkel **átlátható, rendszeres kommunikációra van szükség az ad hoc egyeztetések helyett.**
- A civil szervezetek bevonására vonatkozó stratégia, illetve a támogatási koncepció központi célja kell, hogy legyen **az együttműködő szervezetek körének szélesítése,** és a minél változatosabb célokkal, fellépéssel és formában működő civilek felkészítése és bevonása a NEFE terén.
- Különösen ösztönözni és **támogatni szükséges a vidéki szervezetek** globális nevelés és nemzetközi fejlesztési együttműködés területén való munkáját.
- A kormányzat segítse elő a NEFE-ben érdekelt **különböző szektorok között az együttműködést,** és hozzon létre újra a szakpolitikai egyeztetés érdekében egy **minden releváns szektort bevonó konzultációs testületet.**
- A támogatásokat a kormányzat minél nagyobb arányban **nyílt pályázati kiírások** keretében tegye hozzáférhetővé a szervezetek számára, transzparens kiválasztási kritériumok alapján. Szükséges, hogy a Hungary Helps Ügynökség világosan kommunikálja a prioritásait, és azt, hogy milyen szempontok alapján döntenek egyes pályázatok (nem) támogatásáról, ezáltal részletes szakmai indokokkal segítsék a pályázókat.

- **A Hungary Helps Ügynökség első, 2024-es pályázati kiírásának tapasztalatait ki kell értékelni** az érintettekkel együtt, és azok alapján egy hatékonyabb pályázati folyamatot szükséges kialakítani.
- A széleskörű társadalmi támogatottság megteremtése érdekében a partnerországokban végrehajtandó projektek finanszírozása mellett a kormányzat hirdessen meg újra hazai **szemléletformálásra és globális felelősségvállalásra nevelésre irányuló pályázati kiírásokat**.
- A támogatások keretében a kormányzat törekedjen arra, hogy minél nagyobb mértékben tegyen hozzáférhetővé a szervezetek saját prioritásai mentén meghatározott programokra és működési költségeire **szabadon felhasználható forrásokat**.
- A vonatkozó EU-s pályázatokon való részvétel elősegítése érdekében a kormányzat - a létező általános önerő-pályázaton túl - vezesse be újra a kifejezetten NEFE-vel és szemléletformálással kapcsolatos **uniós projektekhez nyújtott önerő-támogatás** intézményét, amelyet más európai országok mintájára tegyen automatikusan elérhetővé az EU által jóváhagyott pályázatok esetén.
- A pályázati támogatások ellenőrzése, **monitorozása elsősorban a támogatási program szakmai megvalósítására fókuszáljon**, és ne az adminisztratív és pénzügyi kérdésekre.

HIVATKOZÁSOK

- Community of Democracies (2017): The importance of ensuring an enabling environment for civil society as it relates to the Sustainable Development Goals. Letölthető: <https://community-democracies.org/new-study-the-importance-of-enabling-environment-for-civil-society-as-it-relates-to-the-sdgs/>
- European Civic Forum (2019): Towards an enabling environment for civil society in Europe. Letölthető: https://civic-forum.eu/wp-content/uploads/2019/01/Advocacy-report_Enabling-environment.pdf
- Hivos (2023): EU System for an enabling environment for civil society (EU SEE). Letölthető: <https://hivos.org/program/eu-see/>
- Meja, V. (2011): Civil Society, Aid Effectiveness and Enabling Environment. Case study. Letölthető: https://www.icnl.org/wp-content/uploads/Transnational_Analyse-24_Aid_Effectiveness_en_final.pdf
- OECD (2024): DAC Recommendation on Enabling OECD Legal Instruments Civil Society in Development Co-operation and Humanitarian Assistance. OECD Legal Instruments Series, OECD.
- Steimann, B. (2023): Enabling Environment for Civil Society. Letölthető: <https://www.helvetas.org/en/switzerland/how-you-can-help/follow-us/blog/governance-and-civic-space/Enabling%20Environment%20for%20Civil%20Society>
- TaskTeam (2019): Guidance and good practice on CSO development effectiveness and enabling environment. SIDA. Letölthető: https://www.effectivecooperation.org/system/files/2019-07/Guidance%20and%20Good%20Practice%20on%20CSO%20Development%20Effectiveness%20and%20Enabling%20Environment.pdf?utm_source=chatgpt.com

A HAND Szövetség kiadványa



H A N D